

MOTIVATSIYA VA MAQSAD QO'YISH JARAYONIDA YOSHLARNING PSIXOLOGIK RIVOJI

Tiloverdiyeva Shoxzoda Shokirjon qizi

Alfraganus Universiteti Maxsus pedagogika kafedrası

“Logopediya” yo’naliishi 3-kurs talabasi

+998930671019

Annotatsiya: *Mazkur maqolada yoshlarning psixologik rivojida motivatsiya va maqsad qo'yish jarayonining ahamiyati yoritilgan. Shaxsiy motivatsiya va maqsad sari intilishning yoshlar ongida mustaqillik, o'ziga ishonch va ijtimoiy faollikni shakllantirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, xorijiy va milliy tajribalar asosida motivatsion yondashuvlarning ta'lim va tarbiya jarayoniga ta'siri ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *motivatsiya, maqsad qo'yish, psixologik rivoj, yoshlar, shaxsiy faollik, ijtimoiy moslashuv, ta'lim.*

Аннотация: *В статье рассматривается значение мотивации и целеполагания в психологическом развитии молодёжи. Анализируется роль личностной мотивации и целеполагания в формировании самостоятельности, уверенности в себе и социальной активности молодёжи. Также рассматривается влияние мотивационных подходов на образовательно-воспитательный процесс на основе зарубежного и отечественного опыта.*

Ключевые слова: *мотивация, целеполагание, психологическое развитие, молодёжь, личностная активность, социальная адаптация, образование.*

Annotation: *This article highlights the importance of motivation and goal-setting in the psychological development of young people. The role of personal motivation and goal-setting in the formation of independence, self-confidence and social activity in the minds of young people is analyzed. Also, the impact of motivational approaches on the educational and upbringing process based on foreign and national experiences is considered.*

Keywords: *motivation, goal-setting, psychological development, youth, personal activity, social adaptation, education.*

Bugungi globallashuv davrida yoshlarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi ko'plab omillarga bog'liq. Ulardan eng muhimlari – motivatsiya va maqsad qo'yish qobiliyatidir. Chunki maqsadsiz shaxs o'z hayot yo'lini aniqlashda qiyinchiliklarga duch keladi, motivatsiyasiz yosh esa o'z imkoniyatlarini to'liq

ro'yobga chiqara olmaydi. Shu boisdan, ta'lim jarayonida yoshlarning maqsad qo'yish madaniyatini shakllantirish, ularni doimiy ravishda ilhomlantirish va rag'batlantirish dolzarb masalalardan biridir.

Motivatsiya – insonning ichki energiyasi bo'lib, u yoshlarni yangilik yaratishga, o'zini rivojlantirishga va jamiyatda o'z o'rnini topishga undaydi. Maqsad qo'yish esa bu energiyani yo'naltirish, rejalashtirish va natijaga erishishning aniq vositasidir. Shunday ekan, yoshlarning psixologik rivojini ta'minlashda motivatsiya va maqsadning uyg'unligi muhim pedagogik-psixologik jarayon sifatida namoyon bo'ladi.

Motivatsiyaning psixologik mohiyati

Motivatsiya psixologiya fanining eng muhim kategoriyalaridan biri bo'lib, u shaxs faoliyatini boshqaruvchi, yo'naltiruvchi va uni rag'batlantiruvchi ichki hamda tashqi omillarni o'z ichiga oladi. Motivatsiya inson xulq-atvorining “dvigateli” hisoblanadi, chunki aynan u faoliyatning boshlanishi, davom etishi va ma'lum natijaga erishishini ta'minlaydi.

Motivatsiyaning ta'rifi va mohiyati

Motivatsiya (lotincha *movere* – harakatga keltirish) – bu insonni muayyan faoliyatga undovchi omillar majmuasidir. U nafaqat maqsad sari yo'naltiradi, balki faoliyat jarayonida shaxsning qat'iyligini, sabr-toqatini va natijaga intilishini ham belgilaydi. Psixologiyada motivatsiya insonning ehtiyojlari, qiziqishlari, ideallari, e'tiqodlari va umidlari bilan chambarchas bog'liq holda izohlanadi.

Motivatsiyaning nazariy asoslari

Motivatsiya haqida ko'plab nazariyalar mavjud. Ulardan eng muhimlari:

Maslou ierarxiyasi nazariyasi – insonning motivlari piramida shaklida tasvirlanadi: fiziologik ehtiyojlardan tortib, o'zini o'zi namoyon qilishgacha bo'lgan bosqichlar.

Herzbergning ikki omil nazariyasi – mehnat faoliyatida motivatsiya “gigienik omillar” (ish sharoiti, maosh) va “rag'batlantiruvchi omillar” (e'tirof, yutuq, o'sish imkoniyati) orqali izohlanadi. Dekining o'zini o'zi belgilash nazariyasi – ichki motivatsiya (qiziqish, ijodiy zavq) insonni yanada samarali harakatga undaydi, tashqi motivatsiya esa (mukofot, jazodan qochish) qisqa muddatli bo'lishi mumkin.

Motivatsiyaning turlari

Ichki motivatsiya – shaxsning o'z ehtiyoji va qiziqishidan kelib chiqib faoliyat yuritishi (masalan, o'quvchi bilim olish jarayonidan zavq olishi).

Tashqi motivatsiya – tashqi omillar, mukofot, rag'bat yoki jazodan qochish natijasida harakat qilish.

Ijtimoiy motivatsiya – jamiyatda o'z o'rnini topish, e'tirof qozonish, do'stlar va hamkasblar bilan musobaqa qilish ehtiyoji.

Motivatsiyaning yoshlar psixologiyasidagi o'рни.

Yoshlar davri inson hayotining eng faol, izlanishga boy bosqichidir. Bu davrda motivatsiya: bilim olish va o'zini rivojlantirishni jadallashtiradi; shaxsiy maqsadlarni belgilashga yordam beradi; kasbiy yo'nalishni tanlashda hal qiluvchi omil bo'lib xizmat qiladi; qiyinchiliklarni yengib o'tishda psixologik tayanch vazifasini bajaradi.

Motivatsiyaning psixologik mohiyatini xulosa qilib aytganda

Motivatsiya – bu shaxsning ehtiyojlari, qiziqishlari va maqsadlarini uyg'unlashtirib, uni faoliyatga undovchi kuchdir. U nafaqat harakatlantiruvchi, balki shaxsning ijtimoiy moslashuvi, o'ziga ishonchi va o'zini anglashini belgilovchi psixologik mexanizmdir. Maqsad qo'yish jarayoni.

Maqsad – bu shaxsning ongli ravishda tanlagan natijasi bo'lib, u o'z hayot yo'lini aniq belgilashga yordam beradi. Yoshlar uchun qisqa muddatli (imtihon topshirish, kasb tanlash) va uzoq muddatli (hayotiy reja, jamiyatdagi o'rin) maqsadlar muhim ahamiyat kasb etadi. Maqsad qo'yish qobiliyati yoshlarning o'ziga ishonchini mustahkamlaydi va psixologik barqarorlikni ta'minlaydi.

Motivatsiya va maqsad qo'yishning uyg'unligi

Motivatsiya va maqsad qo'yish jarayoni shaxs rivojining ajralmas ikki komponentidir. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, motivatsiya – faoliyatni boshlash va davom ettirishga undovchi kuch bo'lsa, maqsad qo'yish – shu kuchni aniq yo'nalishga soluvchi boshqaruv mexanizmidir. Bu ikki tushuncha uyg'unlashganda shaxsning faoliyati samarali, tartibli va natijador bo'ladi.

Motivatsiyasiz maqsad – samarasiz, maqsadsiz motivatsiya – tartibsiz

Agar shaxsda maqsad mavjud bo'lsa-yu, motivatsiya yetarli bo'lmasa, u maqsad qog'ozda qoladi. Aksincha, kuchli motivatsiya bo'lib, aniq maqsad belgilanmasa, shaxsning harakatlari tarqoqlashib, samarasiz bo'lishi mumkin. Demak, haqiqiy rivojlanish uchun bu ikki jarayonning uyg'unligi zarur.

Psixologik mexanizmlar

Motivatsiya – shaxsning ehtiyojlari va ichki intilishlarini uyg'otadi.

Maqsad qo'yish – shu intilishlarni rejalashtirish va tartibga soladi.

Uyg'unlik – motivatsiya faoliyatga energiya beradi, maqsad esa unga yo'nalish beradi.

Locke va Latham (2002) tomonidan ishlab chiqilgan Goal Setting Theory shuni ko'rsatadiki, aniq va qiyin, lekin erishilishi mumkin bo'lgan maqsadlar motivatsiyaning yuqori darajada saqlaydi va faoliyat natijasini oshiradi.

Ta'lim va yoshlar psixologiyasida ahamiyati

O'quv jarayonida motivatsiya o'quvchini bilim olishga undaydi, maqsad esa o'qish jarayonini tartibga soladi. Masalan, "imtihondan muvaffaqiyatli o'tish" maqsadi bilan o'quvchi muntazam o'rganishga motivatsiyalanadi.

Yoshlarning kasbiy yo'nalishini tanlashda ham motivatsiya (qiziqish, orzu, ilhom) va maqsad (aniq kasb tanlash, reja tuzish) bir-birini to'ldiradi.

Psixologik barqarorlik uchun ham bu uyg'unlik muhim: kuchli motivatsiya yoshni qiyinchiliklarga bardoshli qiladi, aniq maqsad esa uni to'g'ri yo'ldan chalg'itmaydi.

Xorijiy tajribalar.

AQShda ta'lim tizimida "Goal Setting Theory" asosida yoshlarni shaxsiy reja tuzishga o'rgatish keng qo'llanadi.

Finlyandiya ta'limida esa "intrinsik motivatsiya"ni rivojlantirishga alohida e'tibor berilib, yoshlarning o'z qiziqishlariga mos ta'lim olishi rag'batlantiriladi.

Yaponiya ta'limida "hayotiy maqsadlar rejalari" (Life Design Education) dasturlari yoshlarni mustaqil qaror qabul qilishga tayyorlaydi.

Xulosa o'rnida, motivatsiya va maqsad qo'yish jarayoni yoshlarning psixologik rivojida hal qiluvchi omil hisoblanadi. Motivatsion muhit va aniq maqsadlar yoshlarning o'ziga ishonchini oshiradi, shaxsiy faollikni rivojlantiradi hamda kelajak kasblariga tayyorgarlik ko'rishda muhim tayanch bo'lib xizmat qiladi. Ta'lim va tarbiya jarayonida bu ikki tushunchani uyg'un holda qo'llash yoshlarning ijodkor, tashabbuskor va ijtimoiy faol shaxs sifatida shakllanishini ta'minlaydi.

Demak, ta'lim va tarbiya jarayonida motivatsiyani shakllantirish va maqsad qo'yish ko'nikmalarini rivojlantirish yoshlarning psixologik barkamolligini ta'minlovchi hal qiluvchi omillardan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Shavkat Mirziyoyev. (2021). Yangi O'zbekiston – yangi taraqqiyot yo'li. Toshkent: O'zbekiston nashriyoti.
2. Karimova V. M. (2018). Psixologiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston milliy ens
3. To'xtaxodjayev A. Pedagogik innovatsiyalar va kreativ yondashuvlar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
4. Locke, E. A., & Latham, G. P. (2002). Building a Practically Useful Theory of Goal Setting and Task Motivation. American Psychologist.